

Галай В.М.

БАРТА, БРУСТВЕР, РЭЙТАР, ШАБЕЛТАС

У развіцці слоўнікавага саставу мовы значную ролю адыгрывала запазачванне іншамоўных слоў. Гэта натуральны працэс у кожнай мове. Пранікненне такіх слоў абумоўлена практычнай неабходнасцю развіцця лексічных сродкаў для намінацыі розных предметаў і паняццяў.

Помнікі беларускай дзелавой пісьменнасці — гэта каштоўныя крыніцы па гісторыі нашай мовы. Сярод розных прадметна-тэматычных груп запазычанай лексікі выдзяляецца лексіка ваеннага характару. Яе шырокаму пранікненню з захаду служыла геаграфічнае становішча нашай краіны. Беларусь часта была арэнай узброенага рашэння розных праблем. Беларускі народ змагаўся не толькі з крыжаносцамі на працягу 1345—1392 гг., але ў 1410 годзе нанёс паражэнне Тэўтонскаму ордэну. Трэба тут яшчэ падкрэсліць і тое, што новыя віды зброі прывозіліся не толькі з-за мяжы, але па замежнаму ўзору выраблялі іх на нашай тэрыторыі. У войска Вялікага княства Літоўскага часта запрашалі немцаў, якія і заставаліся на беларускіх землях. Лексіка ваеннага характару размяркоўваецца па наступных групам:

1. Назвы абарончых збудаванняў і іх частак.

Башта, бакишта “вежа” — польск. *baszta* — чэшск. *bašta* — сяр.-в.-ням. *bastei* “умацаванне” — лац. *bastia*; *бастэя* “абарончае збудаванне ў форме землянога насыпу альбо каменнай двухпавярховай вежы формы паўкруга ці падковы, высунутай за перыметр умацаванняў. Служыла для размяшчэння артылерыі [1, 181]; *бергфрыд* (нов.-в.-ням. *Bergfried*) “асобна ўзведзеная ці ўключаная ў сістэму замкавых умацаванняў шматярусная вежа, прызначаная для абароны”... Адным са сведчанняў распаўсюджвання на землях ВКЛ пабудовы такога тыпу з’яўляецца ўзвядзенне ў другой палове XIII – пачатку XIV ст. На тэрыторыі Навагрудскай, Гродзенскай, Берасцейскай зямель абарончых мураваных вежаў, падобных на германскія бергфрыды, да нашага часу захавалася толькі Камянецкая вежа [2, 34-35]. *бланкь, обланокь, обламокь* “памост, зубец замкавай вежы; зубчатая сцяна, умацаванне” — стпольск. *blank, oblatek* “зубец замкавай вежы; зубчатая сцяна” — сяр.-в.-ням. *planke, blanke*; *блякаузь* “блакгауз: палявое ўмацаванне з байніцамі, прыстасаванае для самастойнай кругавой абароны невялікага вайсковага падраздзялення” — польск. *blokauz* “вышка для варты” — нов.-в.-ням. *Blockhaus* “блакгауз”; *больверк* “земляны насып правільнага профілю, іншы раз абмураваны, які ўзвышаўся над пляцоўкай бастыена і дазваляў дадаткова размяшчаць артылерыю і пяхоту” [1, 182] -нов.-в.-ням. *Bollwerk* “узвядзенне ўмацаванняў; умацаванне”; *брустверъ* “земляны насып, вал на знадворным баку акупа, траншэі, прызначаны для аховы байцоў і гармат ад варожага агню” — нов.-в.-ням. *Brustwehr*; *бургъ* “замак, крэпасць” — нов.-в.-ням. *Burg* “замак, абарона”;

дыля “невялікая калода, на якой даўней адсякалі галаву прыгаворанаму да пакарання смерцю, а таксама памост, на якім адбывалася пакаранне” [1, 181] - польск. *dyl*- нов.-в.-ням. *Diele* ”дошка; падлога; сени; ток”.

З ўтварэннем Вялікага Княства Літоўскага ў канцы XIII-XIV стст. склаліся спрыяльная сацыяльна-эканамічныя і палітычныя ўмовы для пашырэння абарончага будаўніцтва на якасна новым узроўні. Для абароны ад магутных у ваенных адносінах крыжакоў вялікія князі, пачынаючы ад Гедыміна, пачалі ўзводзіць абарончыя збудаванні новага тыпу – *кастэлі* (стпольск. *kastel, kasztel* — сяр.-в.-ням. *kastel*, нов.-в.-ням. *Kastell* «умацаваны замак» — лац. *castellum* “умацаванне, крэпасць”). Яны ўяўлялі сабой абарончыя збудаванні з амаль правільным па форме унутраным дваром, абведзеным масіўнымі мурамі, якія завяршаліся баявой галерэяй. Па А.М. Кушнярэвічу, *кастэлі* пазней былі ўмацаваны па вуглах вежамі. *Кронверк* “абаронная прыбудова ў старых крэпасцях” — нов.-в.-ням. *Kronwerk*; *рандэль* “першапачатковая форма мураванага бастыёна” – польск. *rondela* - нов.-в.-ням. *Rundling*; *форбургъ* “мураваная вежа; земляны вал, які выконваў ролю форбурга” — нов.-в.-ням. *Vorburg*; *цекавзь, цеикгаузь, цейхаузь, цейхгаузь, цекавза* “будынак для захавання зброі і боепрыпасаў, часткова для іх вырабу і рамонту”. На Беларусі ўзводзіліся пры буйных замках (існавалі ў 17-18 ст. у Слуцку і Крычаве і інш.), абарончых вузлах гарадоў — стпольск. *секауз, сажгаус* “склад для боепрыпасаў” — нов.-в.-ням. *Zeughaus* “ваенны склад зброі і абмундзіравання”; *форпост* (сучасн. *фарпост*) — польск. *forpoczta* — нов.-в.-ням. *Vorpost*; *шанецъ, шанц* “акоп, вал” — польск. *szaniec, szançe* — нов.-в.-ням. *Schanze* “земляное ўмацаванне, акоп; вал” і інш.; *фортка* “невялікая брамка ў абарончай сцяне для выхаду з замка. Да абарончых збудаванняў адносім слова *людвисарня*” *лицейня*” - польск. *ludwisarnia* - нов.-в.-ням. *Rotgiesserei* ў тым жа значэнні.

2. Назвы зброі і яе частак.

Арган “шматствольная агнястрэльная зброя рознага калібру” (нов.-в.-ням. *Organ* – лац. *organum*). Цяжка вызначыць, адкуль яно прыйшло, таму што у адпаведных мовах-крыніцах і мовах-пасрэдніках мае зусім іншае значэнне. *Барта, барда* “зіст. халодная зброя — баявая сякера ў форме паўмесяца на доўгім дрэўку” — стпольск. *barta, barda* — стням. *barta* “сякера”; *болтъ, белтъ* “страла да самастрэла” — стпольск. *belt* — сяр.-в.-ням. *bolte* “кароткая страла”; *галебарда, галябарда, алябарда, алебарта, алебарда* “зіст. сякера на доўгім дрэўку, якая заканчваецца кап’ём” — стпольск. *halabarda, alabarta* — нов.-в.-ням. *Hellebarde, Hellebarte*; *дунст* “самы дробны калібр шроту” – нов.-в.-ням. *Dunst карабинъ* – руск. *карабин* – нов.-в.-ням. *Karabiner*, якое ў сваю чаргу са старафранцузскага *carabine*; *кантанъ, картанг* “цяжкая асадная гармата” — польск. *kartan, kartana, kartauna*. У З. Глогера: вялікая гармата, якая ўмяшчала кулі ў 48 фунтаў — нов.-в.-ням. *Kartaune* “цяжкая гармата”; *кгранатъ* “граната” — польск. *granata* — нов.-в.-ням. *Granate* “граната, міна”; *куля* “куля” — польск. *kula* — сяр.-в.-ням. *kūla*; *мажджэр* (старабеларускае *можджеръ, мождеръ, мождчеръ*) “кароткаствольная гармата, якая была на ўзбраенні войск Вялікага Княства Літоўскага” — польск. *moździerz* — сяр.-в.-ням.

morsaere ад лац. *mortarium*. Ад лацінскага *mortarium* праз галандскае *mortier* прыйшло слова *марціра* “кароткаствольная гармата”; *палаш* “халодная зброя, падобная на шаблю, толькі з прамым і шырокім лязом, вострым з абодвух бакоў” — стпольск. *pałasz* — нов.-в.-ням. *Pallasch*; *парабеллум* — нов.-в.-ням. *Parabellum* ад лац. *para bellum* “рыхтуйся да вайны”; *пушка* “зброя” - польск. *puszka* — чэшск. *puška* ст.-в.-ням. *buhsa*; *піка* “піка” — стпольск. *spisa* — нов.-в.-ням. *Spieß* “піка, кап’ё”; *шрот* “агнястрэльная зброя, якая страляла шротам” ад *шрот* — польск. *szrot* — сяр.-в.-ням. *schrot*.

3. Назвы вайскавай амуніцыі.

Барвіца “каляровы, яркі плашч – накідка, які апранаўся зверху даспехаў” [1, 181] – ст.бел. *барва* “ваенная амуніцыя; ліўрэя; колер) - польск. *barwa* сяр.-в.-ням. *varwe*. У слоўніку І.І.Насовіча *барва* “плашчык, верхняе адзенне яркага колеру”; *гелм*, *гэлм* “шлем” — стпольск. *helm* — сяр.-в.-ням. *helm* “шлем, каска”; *гарнош* “панцыр” — стпольск. *harnāsz* — сяр.-в.-ням. *harnasch* — нов.-в.-ням. *Harnisch* “браня, латы”; *кірыс* “металічныя латы на грудзі і спіну для засцярогі ад зброі” — польск. *kirys* — нов.-в.-ням. *Küras*, *Küris* “гіст. кіраса; панцыр”; *панцэр*, *панцирь*, *панцырь*, *пансырь*, *панцэр* “адзенне ў выглядзе кашулі, зробленае з пераплеценых дробных металічных кольцаў, якія карысталіся для засцярогі ад удараў халоднай зброі” — стпольск. *pancerz* “панцыр, кальчуга, латы” — сяр.-в.-ням. *panzier*, *pancir* — нов.-в.-ням. *Panzer* “панцыр; браня; танк”; *рыштунок*, *ринштунок*, *риштунок* “амуніцыя” — ст.польск. *rysztunek*, *rynsztunek*, *rustunek* — нов.-в.-ням. *Rüstung*; *тарча* “шчыт” ст.-польск. *tarcza* — сяр.-в.-ням. *tartsche*; *штурмгаб* “від шлема” — польск. *szturmhab* — нов.-в.-ням. *Sturmhaube* “каска, шлем”; *шабелтас* “скураная сумка” — польск. *szabeltas* “скураная сумка для зброі” — нов.-в.-ням. *Säbeltasche* “футляр для шаблі” і інш.

4 Назвы асоб, звязаных з ваеннай справай.

Адъютант “афіцэр, прызначаны для выканання даручэнняў военачальніка або абавязкаў штабной службы” — польск. *adjutant* — нов.-в.-ням. *Adjutant* ад лац. *adjutans*, *adjutantis* “памочнік”; *валмістр* “чалавек, які сачыў за агульным станам умацаванняў” - нов.-в.-ням. - *Wallmeister*; *вахмістр* “ахоўнік” — польск. *wachmistrz* — нов.-в.-ням. *Wachtmeister*; *гетман*, *етман*, *гэтман*, *гэтьман* “камандуючы войскамі ў Вялікім княстве Літоўскім і ў Польшчы ў XVI—XVIII стст.” — стпольск. *hetman*, *etman* — сяр.-в.-ням. *heuptman* “важак, атаман, главар” — р.-нов.-в.-ням. *Hauptmann* “галоўнакамандуючы”; *драбант* “целаахоўнік” — польск. *drabant* — чэшск. *drabant* — нов.-в.-ням. *Drabant*; *жовнер*, *желнер*, *жолнер*, *жолнэр*, *золнер*, *зовнер* “салдат, воін” — стпольск. *żolnerz* “салдат, воін” — сяр.-в.-ням. *soldnaer* “салдат”; *кватермістр* “гіст. службовая асоба ў арміі, якая займалася размяшчэннем войск па кватэрах і забеспячэннем іх харчамі і фуражом” — стпольск. *kwatarmistrz* — сяр.-в.-ням. *quatermeister*; *кнэхт* “салдат нямецкай пяхоты; наёмнік” — польск. *knecht* “пешы воін нямецкіх войск” (у “Encyklopedia staropolska” 3. Глогера: так называлі жаўнераў крыжацкіх і нямецкіх, а потым і сваіх, якія служылі ў немцаў) — нов.-в.-ням. *Knecht* “салдат, герой”; *платнер* “збройнік” — польск. *platnerz* - нов.-в.-ням. *Plattner*;

райтаръ, рейтаръ “зіст. салдат або афіцэр некаторых кавалерыйскіх часцей” — польск. *rajtar* “драгун; бандыт” — нов.-в.-ням. *Reiter* “ваен. кавалерыст, коннік”; *ротмистръ* “камандуючы ротай” — стпольск. *rotmistrz* — сяр.-в.-ням. *rotmeister*; *рыцёръ, рицёръ, рыцаръ, рутеръ*, “рыцар” — польск. *rycerz* — сяр.-в.-ням. *ritter*; *фориторъ, форитаръ* “пярэдні коннік, памочнік” — сяр.-в.-ням. *vorritter* “пярэдні коннік” і інш.

5. Назвы арганізацыі ваеннай справы і структуры арміі.

Варта “варта, каракул” — польск. *warta, warte* — нов.-в.-ням. *Warte* “назіральная вышка; старажавая башня”; *вахта* “дзяжурства, ахова” — стпольск. *wachta* — сяр.-в.-ням. *Wacht, Wache* “ваен. каракул; стража”; *гуфъ, уфъ* “воінскае падраздзяленне” — стпольск. *huf, uf* — сяр.-в.-ням. *hüfe* — нов.-в.-ням. *Haufen* “натоўп, стая; куча”; *рота* “атрад войска” — стпольск. *rota* — сяр.-в.-ням. *rote, rotte* “атрад, падраздзяленне” — нов.-в.-ням. *Rotte* “натоўп, зборышча, банда”; *форпостъ* “перадавая ахова” — нов.-в.-ням. *Vorposten* “форпост; перадавы умацаваны пост”; *шпица* “атрад войска” — польск. *szpica* «перадавы атрад» — чэшск. *špic* “перадавы атрад” — нов.-в.-ням. *Spitze* “вастрыё, шпіль, галава (калоны)”; *шукъ, шухъ, шыхъ* “строй, парадак” — польск. *szyk* “парадак, строй” — сяр.-в.-ням. *schick*; *ордынокъ* “парадак” — польск. *ordynek* «строй, баявы парадак; шарэнга, рад» — нов.-в.-ням. *Ordnung* “акрамя другіх значэнняў, ваен. баявы парадак, строй”.

6. Назвы абстрактных паняццяў, з’яў і дзеянняў.

Кгвалтъ, гвалтъ “насілле, штраф; тэрміновы і абавязковы збор усяго дарослага насельніцтва для тэрміновага вырашэння жыццяважных праблем; з’яўленне праціўніка, пажар і інш.; мітусня, шум” — польск. *gwalt* “насілле; сіла, магутнасць” — нов.-в.-ням. *Gewalt* “насілле; сіла, магутнасць; улада”; *жолдъ* “салдацкае жалаванне” — польск. *zold* — сяр.-в.-ням. *solt* — нов.-в.-ням. *Sold* “плата ваеннаслужачым”; *мордъ* “забойства” — нов.-в.-ням. *Mord* “забойства”; *проба* “мучэнне, катаванне” — сяр.-в.-ням. *Probe* “выпрабаванне”; *ратунокъ, ретунокъ* “ратунак” — польск. *ratunek* — нов.-в.-ням. *Rettung*; *фрыштъ, фрыштъ, фрыстъ* “адтэрміноўка” — польск. *frysz* “адтэрміноўка; вольны час” — нов.-в.-ням. *Frist* “тэрмін, адтэрміноўка”; *шыковати, шыковати, шыховати* “рыхтаваць да бітвы” — польск. *szukować* — сяр.-в.-ням. *schicken*; *мордовати* “мучыць” — польск. *mordować* — сяр.-в.-ням. *morden*; *гамовати* “стрымліваць, утаймоўваць” — польск. *hamować* — сяр.-в.-ням. *hemmen* “стрымліваць, затрымліваць; перашкоджаць”; *плендровати* *плюндровати* “грабіць” — польск. *plądrować* — нов.-в.-ням. *plündern* “грабіць, апушташаць”; *ратовати, ретовати* — нов.-в.-ням. *retten*; *фолдровати, фольдровати* “абвінавачваць” — польск. *foldrować, fodrować* “абвінавачваць” — нов.-в.-ням. *fördern* “патрабаваць; юрыд. вызваць у суд, абвінавачваць”; *штурмовати* “змагацца, каб авалодаць крэпасцю, горадам” — польск. *szturmować* — нов.-в.-ням. *stürmen*.

Што ж датычыцца шляхоў пранікнення гэтай лексікі ў беларускую мову, то выдзяляем пры гэтым як пранікненне праз пасрэдніцтва іншых моў, так і непасрэднае. Гістарычныя ўмовы для непасрэднага пранікнення такіх слоў у беларускую мову ўзніклі ў выніку ўстанаўлення прамых кантактаў усходніх

славян з прыбалтыйскімі немцамі, а таксама заключэння дагавароў з нямецкім ордэнам, пасялення нямецкіх каланістаў на тэрыторыі Беларусі і ўвядзення ў яе гарадах і мястэчках магдэбургскага права.

На непасрэднае пранікненне слоў указваюць і лінгвістычныя крытэрыі. Параўнаем, напрыклад, слова *фориторь*, *форитарь* “пярэдні коннік” — польск. *forycarz* — сяр.-в.-ням. *vorritter*. Многія запазычаныя словы не выўляюцца ў той час у адпаведных крыніцах суседніх моў: *форбургъ* — нов.-в.-ням. *Vorburg*; *штуцэр* ‘ваенная стрэльба з вінтавымі нарэзамі’ — нов.-в.-ням. *Stutzer* і інш. Не занатаваны ў „Энцыклапедыі старапольскай“ З. Глогера: *дунст*, *карабинь* — ст.-ням. *karabin*, якое ў сваю чаргу са старафранцузскага. Па заходнееўрапейскаму ўзору карабіны рабілі ў Вільні (аб чым сведчаць прыклады з помнікаў пісьменнасці), у польскай мове слова з’явілася значна пазней; *кронверк* “абаронная прыподова ў старых крэпасцях”.

Аднак большая частка нямецкіх слоў пранікала праз пасрэдніцтва іншых моў, у першую чаргу польскай. Шырокі наплыў германізмаў у польскую мову пачаўся ў XIII—XIV стст. і ажыццяўляўся як непасрэдна ў выніку эканамічных і культурных сувязей польскага і нямецкага народаў, так і праз пасрэдніцтва чэшскай мовы. Нямецкія пасяленцы, непасрэдна сутыкаючыся з шырокімі польскімі масамі, уносілі ў гаворку нямала такіх слоў, якія цяжка было замяніць польскімі, асабліва ў ваеннай справе. Пашырыліся сувязі з нашай суседкай з другой паловы XVI ст., калі Беларусь была ўключана у склад Польскага каралеўства. Гэтаму этапу ў развіцці польска-беларускіх моўных кантактаў і храналагічна адпавядае пашырэнне германізмаў у старабеларускіх помніках. Такія словы па свайму фанетыка-марфалагічнаму абліччу больш блізкія да адпаведных польскіх слоў, чым да сваіх нямецкіх этымонаў. Параўн., напрыклад: *шабелтась* “скураная сумка” — польск. *szabeltas* — нов.-в.-ням. *Säbeltasche*. Меркаванне аб польскім пасрэдніцтве пранікнення германізмаў пацвярджае і семантычны крытэрай: *шпица* “атрад войска” - польск. *szpica* “перадавы атрад” - нов.-в.-ням. *Spitze* “вастрыё, шпіль, галава (калоны)”.

Адносна некаторай часткі слоў правамерна сцвярджаць, што яны маглі пранікнуць як непасрэдна з мовы-крыніцы, так і праз пасрэдніцтва іншых моў. Параўн., напрыклад: *шабля*, *сабля* — руск. *сабля* — польск. *szabla* “шабля” — нов.-в.-ням. *Säbel* (цікава, што на беларускай глебе слова *шабля* атрымала дадатковыя значэнні: “узброены спосаб дасягнення чаго-небудзь, вайна; воін, узброены шабляй”); *штык*, *штых* — руск. *штык*, *штых* — польск. *sztych* — нов.-в.-ням. *Stich*; *рога* — руск. *рога* — польск. *rota* — чэшск. *rota* — сяр.-в.-ням. *rotte*; *рэйтар* — польск. *rajtar* — руск. *рейтор* — нов.-в.-ням. *Reiter*; *вахмістр* (старабеларускае *вахтмистръ*) — руск. *вахмистр* — польск. *wachtmistrz* - сяр.-в.-ням. *wachtmister*; *гильза* — руск. *гильза* — польск. *gilsa* - нов.-в.-ням. *Hülse*; *драбант* “целаахоўнік пры знатнай асобе ў Вялікім Княстве Літоўскім” — польск. *drabant* — чэшск. *drabant* — нов.-в.-ням. *Trabant*; *мина* — руск. *мина* — польск. *mina* - нов.-в.-ням. *Mine*.

Ваенная лексіка ўяўляе сабой такую лексіка-тэматычную групу, якая характарызуецца значнай рухомасцю і даволі хуткай змяняльнасцю. Ад старажытнага перыяду да XX ст. прыкметна змянілася назва зброі. На месца

алебарды, барты, спісы, шафеліна прыйшлі *міна, батарэя, бомба, ракета* і іншыя германізмы. Што ж датычыцца часоў Вялікай Айчыннай вайны, то ва ўсіх, можна сказаць, разглядаемых мовах з'явіліся словы, якія абазначалі званні ў СС у фашысцкай Германіі: *ротэнфюрэр, обергрупенфюрэр, обершарфюрэр, оберштурмфюрэр, унтэршарфюрэр, унтэрштурмфюрэр* і інш.

Пры вывучэнні іншамоўных слоў асаблівую важнасць набывае храналагізацыя, паколькі яна дапамагае нам лепш устанавіць шляхі і ўмовы запазычання, а таксама розныя змены, якія адбываюцца са словам пры пераходзе яго з адной мовы ў другую. Вызначэнне часу пранікнення таго ці іншага слова магчыма на аснове яго фіксацыі ў помніках пісьменнасці. Хаця гэты метады і не носіць абсалютны характар (ранняе запазычанне магло быць зафіксавана ў параўнальна познім помніку), ён усё ж з'яўляецца асноўным у гісторыка-этымалагічных даследаваннях. При вызначэнні шляхоў пранікнення германізмаў мы супастаўляем устаноўленую намі датыроўку фіксацыі помнікамі беларускай пісьменнасці тых ці іншых слоў з датыроўкай у помніках старажытнарускай пісьменнасці. Такое супастаўленне прыводзіць да наступнага вываду: слова *пушка* ў значэнні “зброя” адзначана раней у помніках рускай пісьменнасці, *драбант, ротмистр* — значна пазней.

Словы нямецкага паходжання пранікалі ў беларускую мову вусным і пісьмовым шляхамі. Аднак большая іх частка трапіла вусна, а затым ужо ў пісьменнасць. Па словах вялікага даследчыка гісторыі беларускай мовы Л.М. Шакуна, спецыфіка твораў дзелавой пісьменнасці прымушала пісца-складальніка таго ці іншага дакумента звяртацца да жывой народнай гаворкі, пісаць увогуле народнай мовай. Як паказваюць прыклады, фанетычнае аблічча такіх запазычанняў таксама ўказвае на вусны спосаб пранікнення ў беларускую мову (*жовнерь, желнерь, жолнерь, жолнэрь, золнерь, зовнерь*).

Накаторыя ж словы дайшлі да нас пісьмовым шляхам, таму што ў XVI—XVII стст. творы розных жанраў часта перекладаліся з замежных выданняў і перакладчыкі выкарыстоўвалі іншамоўнае слова, калі не знаходзілі адпаведнага беларускага.

Найбольшая колькасць запазычаных ваенных лексем у беларускую мову прыйшла з нямецкай праз польскую. Пазней павялічылася доля германізмаў праз рускую мову. Гэта звязана з фактам больш цесных кантактаў беларускай і рускай моў пасля ўваходжання беларускіх земляў у склад Расійскай імперыі.

Адзначаныя германізмы не заставаліся ізаляванымі ў лексічнай сістэме беларускай мовы. Уліўшыся ў лексіку мовы, яны служылі базай для ўтварэння новых слоў. Сустрэкаюцца такія лексемы, якія утвараюць вялікія гнёзды блізкароднасных слоў: *гамовати* — *гамованье, гамованый, загамованье, загамовати, погамовати, угамовати*; *мордь* — *мордерство, мордерский, мордерь, мордерца, вымордовати, замордовати, помордовати, умордованый*; *квалть* — *квалтовати, квалтом, квалтовникъ, квалтованый, квалтованье, зквалтовати, зквалтованье, зквалчоный, поквалчоный*; *плендровати* — *плендрованье, выплендровати, доплендровати, поплендровати, сплендрованье, сплендровати*; *ратовати* — *ратованый, ратованье,*

ратоватися, радуючий, выратованый, выратовати, адратовати, поратовати, поратованый, поратованье, разратовати, уратовати і інш.

Такім чынам, этымалагічныя даследаванні лексікі, звязанай з ваеннай справай, паказваюць канкрэтнасць лексічнага значэння слоў гэтай тэматычнай групы, абумоўленай цеснай сувяззю з гісторыяй адпаведных рэалій. Пры вяртанні да гістарычных помнікаў мы маем справу не проста з тэкстам, але і з мовай, з тым асяроддзем, у якім жыў чалавек.

1. Ткачоў М.А. Замкі і людзі. - Мн.: Навука і тэхніка. - 1991
2. Кушнярэвіч А.М. Гісторыка-архітэктурная тыпалогія мураванага дынастычнага абарончага дойлідства ВКЛ //Беларускі гістарычны часопіс. – 2005.- №12

